

Пуковник **МИЛУТИН МИЈУШКОВИЋ**

БИТКА У ЦРМНИЦИ

(1040 године)

Неутврђеног дана и месеца 1040 године одиграла се битка у Црмници, у којој је војска Зете потукла надмоћније снаге Византије. Како ова значајна битка досада није обрађена са војне тачке гледишта, покушаћемо да је реконструирамо на основу оскудних података.

За време владавине цара Василија II (976—1025 г.) Византија је била на врхунцу своје моћи. Све наше земље, међу њима и Зета, као и цео Балкан, поново су 1018 године потпале под тешку превласт Византије.¹⁾

После смрти Василија II (1025) настала је прекретница у историји Византије. Почело је њено опадање због сукоба цивилног племства с војном аристократијом, унутрашњих борби око престола, побуна византиских војсковођа, немилосрдног наметања финансиских терета своје и покореним народима, привредне кризе, пораста феудалних снага, као и због неповољне спољно-политичке ситуације (борбе на источним границама Царства против Турака, напади Руса, а нешто доцније и прелаз Печењегу преко Дунава²⁾). Таквим стањем највише су били незадовољни запостављено војно племство и порезом оптерећени народи. Због тога су војна снага, политичка и економска моћ Византије нагло слабили. Све то скупа, као и тражење царске палате да и подвлашћени Словени на Балкану — противно одредбама цара Василија II — плаћају порез у новцу уместо у натури, изазвало је Први устанак у Зети против Византије, који је дигао кнез Војислав 1035 године.³⁾ 1036 године устанак је смирен и склопљен је уговор са Византијом.⁴⁾ По том уговору је зетски кнез Стјепан Војислав,⁵⁾ као талац, одведен у Цариград, а управа над ње-

1) Др Георгије Острогорски: „Историја Византије“, Београд, 1947, стр. 151.

2) Исто, стр. 155—172.

3) „Историја народа Југославије“, Прва књига (до почетка XVI века), Београд, 1953, стр. 239.

4) Константин Јиречек: „Историја Срба, Прва књига до 1537 год.“, Београд, 1952 г., стр. 133.

5) Стефан Војислав се родио у Травунији (Требињу). Његов отац Драгомир је отприлике од 990—1018 год. владао у Требињу и Захумљу („Летопис попа Дукљанина“ од Ферда Шишића, стр. 462).

говом земљом поверена је византиском војсковођи Теофилу Еротуку. Војислав је идуће године побегао из Цариграда, вратио се у Зету и организовао Други устанак против Византије.⁶⁾

Под вођством кнеза Војислава, народ Зете се масовно дигао на устанак. По летопису попа Дукљанина, Зета се тада „једном врстом Вартоломејске ноћи“ ослободила свих Грка у земљи и византиске власти. То је био главни узрок византиске војне експедиције 1040 године против Зете. Непосредни повод за напад Византије на Зету био је у томе што је кнез Војислав одбио да византиском цару Михајлу IV Пафлагонцу врати злато, које је из једне разбијене византиске лађе запленио на илирској обали.⁷⁾ Заплењени новац је употребљен да се ојачају оружане снаге угрожене Зете. 1040/41 године избили су устанци у Повардарју, Поморављу и околини Драча.⁸⁾

У намери да покори побуњену Зету, цар Михајло IV наредио је евнуху Георгију Провантасу да прикупи јаку војску, формирану од пешадије. Те снаге, под номиналном командом Георгија Провантаса (стварно под командом војсковође Арменопола), упућене су у Зету да казне побуњенике и да њиховог кнеза Војислава са синовима ухвате и доведу у Цариград. Византиске бројно надмоћније снаге (непознате јачине) биле су прикупљене у Скадарској равници.

Сама битка одиграла се у пределу Црмнице, у теснацу између Скадарског Језера и његове вододелнице с Јадранским Морем, односно у ширем смислу између Скадарског Језера и мора.

План војсковође Арменопола је био: по завршеном прикупљању византиских трупа у Скадарској равници, прећи р. Бојану и наступати кроз теснац између Скадарског Језера и мора с циљем да се у брдовитим пределима Зете нападно и униште бројно слабе Војиславове снаге.

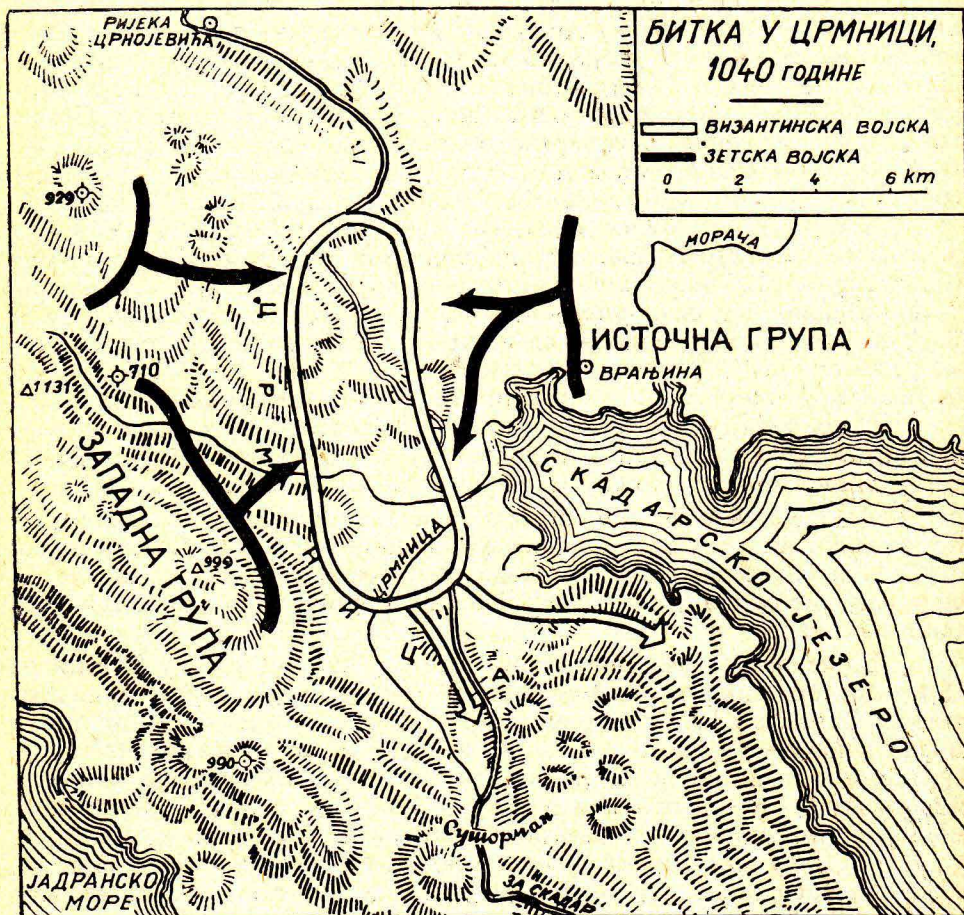
Војислав је прикупио своје снаге у ширем рејону Црмнице. Пошто су оружане снаге Зете биле бројно знатно слабије од византиских, Војислав је, у тој тешкој ситуацији за тек ослобођену Зету, морао донети судбоносну одлуку: или да прими отсудну битку у Црмници, или да пређе на маневарску одбрану. Ангажовати се отсудно у бици — у фронталном судару у Црмници, и то са бројно надмоћнијим противничким снагама — било је крајње ризично. Водити успешно дужу маневарску одбрану ради добитка у времену, било је такође неизводљиво, јер је дубина државне територије била исувише плитка за такав карактер одбране. Ово и због тога што би византиске трупе — у том случају — извршиле одмазду над зетским становништвом због његове побуне против Византије. Имајући све то у виду, врховни командант зетске војске је донео класичну одлуку: да своју малобројну војску распореди у две прикривене групе, с тим

⁶⁾ Фердо Шишић: „Летопис попа Дукљанина“, Београд—Загреб, 1928 г., стр. 344 и 345.

⁷⁾ Константин Јиречек: „Историја Срба, Прва књига до 1537 год.“, Београд, 1952 г., стр. 134.

⁸⁾ „Историја народа Југославије“, Прва књига (до почетка XVI века), Београд, 1953, стр. 239.

да у Црмници бије битку у теснацу, и да обема својим групама изненадно нападне бокове надмоћнијег противника. У том циљу, кнез Војислав распоредио је зетску војску на тај начин што је Источну (помоћну) групу поставио у рејон Врањине (Врањине⁹⁾, а Западну

(главну) групу западније од прве, по свему изгледа на вододелници Скадарског Језера и мора. Главном снагом командовао је кнез Војислав и његов син Радослав,¹⁰⁾ а Источном групом Војиславови синови: Гојислав, Михаило, Сагањег и Предимир.¹¹⁾ Основна идеја за

⁹⁾ Фердо Шишић: „Летопис попа Дукљанина“, Београд—Загреб, 1928 г., стр. 346. По карти Ферда Шишића у прилогу ове књиге, Врањина је тада била копном спојена са Црмницом.

¹⁰⁾ Исто, стр. 345.

¹¹⁾ Исто, стр. 344—346.

битку је била: када византиске снаге уђу између главне и помоћне зетске групе, јачом снагом (Западном групом) извршити енергичан напад у њихов леви бок. Чим се византиске снаге на брзину развију за борбу улево (према западу), Источна група ће их изненада напасти с леђа. Циљ ове битке у теснацу био је: потпуно уништење надмоћнијег противника.

Да ли су византиске групе стигле у Црмницу преко Сутормана, или су делом снага наступале и северно од пл. Румије (југозападном обалом Скадарског Језера) — нема података. Логичније је ово друго, јер би се Арменополове трупе исувише развукле ако би у дугачкој маршевској колони наступале само преко Сутормана. Осим тога, то би створило могућност зетској војсци да их по деловима нападне и уништи. Исто тако, нема података да ли су византиске трупе биле на маршу или на одмору у моменту када их је Западна група зетске војске напала у леви бок. Пошто су јаке византиске снаге морале имати веома напоран марш по путевима слабијег квалитета све до Црмнице, природно је да им је био дат одмор у рејону саме Црмнице. Сем тога, и принцип бојне готовости налагао је византиском војсковођи да — пре дубљег упада у брдовите пределе Зете — прикупи своје снаге из дугачких маршевских колона, јер је сваког момента могао наићи на зетску војску, односно на браниоца који се благовремено организовао за битку. Према томе, сви су изгледали да су се византиске трупе налазиле на одмору у моменту када их је зетска војска напала из заседе.

Када су се византиске снаге нашле у теснацу између прикривених зетских трупа, кнез Војислав је наредио Западној групи да их енергично нападне у леви бок. Напад је извршен изненадно и снажно, што је код противника унело велико изненађење и забуну. Због тога су византиске трупе ужурбано и неуређено ступиле у борбу са зетском војском. Војиславов син Радослав, физички снажан и вешт ратник, погубио је мачем византиског војсковођу Арменопола.¹²⁾ Видећи то, његове трупе су у нереду напустиле бојиште, али их је у тој критичној ситуацији с леђа одлучно напала Источна група зетске војске. Због тог напада је код византиских трупа настао хаос. Оне су биле потпуно дезоријентисане и масовно уништаване од стране обе групе зетске војске. Георгије Провантас се спасао бекством, али је изгубио „скоро читаву војску“.¹³⁾ Тога дана је било „велико сатирање и покољ Грка“.¹⁴⁾ Незнатни остаци византиске војне експедиције напустили су бојиште у паници и побегли у правцу р. Бојане. Зетске снаге су их енергично гониле у стопу, тако да су скоро све Арменополове трупе уништене. Зетска војска је запленила огроман ратни плен, међу осталим и две византиске лађе на својој оба-

¹²⁾ Исто, стр. 344—351.

¹³⁾ Константин Јиречек: „Историја Срба, прва књига до 1537 год.“, Београд, 1952 г., стр. 134.

¹⁴⁾ Фердо Шишић: „Летопис попа Дукљанина“, Београд—Загреб, 1928 г., стр. 346.

ли.¹⁵⁾ Заплећене ствари су употребљене за ојачање одбранбене моћи Зете, јер је Војислав тврдо веровао да ће Византија још већим снагама поново напасти Зету.

Резултат битке у Црмници био је: Војислав је завладао „читавом облашћу Скадарског Језера до више Стона, Дукљом, Травунијом (Требињем) и Захумљем“.¹⁶⁾ Зета је одбранила своју независност и постала је „у XI веку прва народна сила“.¹⁷⁾ Поред прегалаштва и храбрости Зећана, томе је допринео и њихов даровити војсковођа кнез Војислав са својих пет одважних синова, који су се у бици у Црмници одликовали храброшћу и вештином у вођењу својих јединица, особито Радослав, којему је кнез Војислав за примерно држање у бици дао на управу жупанију Гацко.¹⁸⁾

*

По идеји војсковође за тотално уништење надмоћнијег противника у теснацу — нападом из заседе с обе стране пута — по плану битке за реализовање те идеје, по стилу њеног извођења и масовном уништењу скоро читаве војне експедиције која је учествовала у том ратном походу, битка у Црмници је била веома оригинална и значајна. Зато ће и она ући у ред наших славних победа.

Ови догађаји из наше далеке прошлости — без обзира што је од тада прошло више од 900 година — због свога великог политичког и војничког значаја — и дандас су поучни и интересантни. Они показују велику љубав за слободом, животну виталност, мушкост и високу ратничку вредност наших старих предака, који су се смело дигли на устанак против Византије и пожртвовано се борили за одбрану своје независности. Крупна победа зетске војске у бици у Црмници 1040 године претставља почетак нове епохе у историји Зете. Та победа мале Зете засенила је углед Византије као велике силе. Победа у Црмници је камен темељац на којем је створена јака зетска држава у XI веку. Нарочити значај те победе лежи и у томе што је малобројни народ Зете увидео да се с максималним напорима може одбранили независност и од велике завојевачке силе, па чак и њена војска потући. То је народу Зете дало још више полета за нова прегнућа у одбрани независности. После битке у Црмници Зета је две године била поштеђена од напада Византије.

¹⁵⁾ Јагош Јовановић: „Стварање црногорске државе и развој црногорске националности. Историја Црне Горе од почетка VIII века до 1918 г.“, Цетиње, 1948 г. стр. 11.

¹⁶⁾ Константин Јиречек: „Историја Срба, прва књига до 1537 год.

¹⁷⁾ Исто, стр. 122.

¹⁸⁾ Фердо Шишић: „Летопис попа Дукљанина“, Београд—Загреб, 1928 г., стр. 346.